

صدور بی‌رویه‌ی کارت‌های بازرگانی؛ زنگ خطری که اتاق تیریز زودتر شنید

از هشدار رئیس قوه قضاییه تا تجربه یک فیلتر پیشگیرانه در تیریز

اظهارات اخیر حجت‌الاسلام والمسلمین غلامحسین محسنی اژه‌ای، رئیس قوه قضاییه در خصوص پرونده‌ی کارت‌های بازرگانی اجاره‌ای و جمع‌آوری اطلاعات حدود ۳ هزار نفر که کارت‌های خود را در اختیار دیگران قرار داده بودند و همچنین شناسایی و برخورد با دارندگان کارت‌های بازرگانی اجاره‌ای، بار دیگر توجه‌ها را به موضوعی جلب کرد که شاید در ظاهر تنها یک مجوز اداری باشد، اما در عمل با سلامت تجارت، بازگشت ارز، درآمدهای مالیاتی و شفافیت اقتصادی کشور ارتباط مستقیم دارد.

این اظهارات بار دیگر یک پرسش اساسی را در فضای اقتصادی کشور مطرح کرد: آیا در فرآیند صدور کارت بازرگانی، صرفاً بررسی مدارک قانونی کافی است یا باید پیش از صدور این مجوز، اهلیت واقعی فرد برای فعالیت تجاری نیز احراز شود؟

رشد تعداد کارت ها؛ زمانی که عددها زنگ خطر شدند

بررسی روند صدور کارت های بازرگانی در سال های اخیر نشان می دهد که تعداد کارت های صادرشده رشد قابل توجهی داشته است. بر اساس اعلام رئیس سازمان بازرسی، کل کارت های بازرگانی صادر شده در کشور طی ۶۸ سال یعنی از ۱۳۳۶ تا ۱۴۰۴ حدود ۱۴۰ هزار کارت بوده، اما تنها ظرف سه سال ۱۴۰۱ تا ۱۴۰۴ این رقم ۹۳ هزار کارت جدید بوده است. همچنین بر اساس برخی گزارش ها، تنها در دو سال اخیر حدود ۳۶ هزار کارت صادر شده و در سال ۱۴۰۳ نیز بیش از ۳۵ هزار کارت بازرگانی صادر شده است. این رشد به خودی خود نمی تواند منفی تلقی شود؛ چراکه توسعه ی تجارت نیازمند حضور فعالان اقتصادی جدید است. اما مسئله ی اصلی زمانی شکل می گیرد که سرعت افزایش تعداد کارت ها، از سرعت شناسایی توانایی، تجربه و صلاحیت دارندگان آن پیشی بگیرد. پرسش اصلی اینجاست: آیا پشت هر کارت صادرشده، یک بازرگان واقعی، پاسخگو و توانمند قرار دارد یا تنها یک نام ثبت شده که ممکن است مورد استفاده دیگران قرار گیرد؟

پشت آمارهای رشد کارت ها؛ چه خطری اقتصاد را تهدید می کرد؟

کارت بازرگانی برای یک فعال اقتصادی واقعی، ابزار ورود به تجارت رسمی و توسعه ی فعالیت اقتصادی است؛ اما زمانی که بدون بررسی دقیق اهلیت صادر شود، همین ابزار قانونی می تواند به بستری برای ایجاد آسیب تبدیل شود. مشکل از جایی آغاز می شود که فردی بدون سابقه ی واقعی تجارت، بدون توان مالی متناسب و بدون شناخت کافی از مسئولیت های تجاری، صاحب کارت بازرگانی شود یا کارت خود را در اختیار فرد دیگری قرار دهد. در چنین شرایطی، کارت بازرگانی از یک ابزار توسعه ی تجارت به بستری برای چندین آسیب اقتصادی تبدیل می شود. کارت های فروش تعهد ؛ فاصله ی میان نام دارنده و صاحب واقعی فعالیت مهم ترین آسیب، شکل گیری کارت های فروش تعهد که به غلط مصطلح با نام کارت های اجاره ای شناخته می شود؛ کارت هایی که به نام یک فرد صادر می شوند، اما فعالیت واقعی توسط شخص دیگری انجام می شود. در این شرایط، دارنده ی اسمی کارت ممکن است بدون اطلاع از ابعاد واقعی معاملات، با بدهی های سنگین مالیاتی، تعهدات ارزی و مشکلات حقوقی مواجه شود؛ در حالی که منفعت اصلی فعالیت در اختیار فرد دیگری بوده است.

فرار مالیاتی و دشوار شدن وصول حقوق دولت

یکی دیگر از پیامدهای کارت های فاقد اهلیت، ایجاد اختلال در نظام مالیاتی است. وقتی فعالیت اقتصادی به نام فردی انجام می شود که توان پاسخگویی یا شناخت کافی از تجارت ندارد، شناسایی درآمد واقعی، وصول مالیات و پیگیری مسئولیت ها دشوار می شود.

عدم بازگشت ارز حاصل از صادرات

یکی از چالش های جدی سال های اخیر، موضوع رفع تعهدات ارزی صادرکنندگان بوده است. وقتی صادرکننده ی واقعی پشت یک کارت مشخص نباشد، پیگیری بازگشت ارز حاصل از صادرات نیز پیچیده تر می شود و کارت های فاقد اهلیت می توانند به حلقه ای در زنجیره ی تعهدات انجام نشده تبدیل شوند. در بررسی موضوع بازگشت ارز صادراتی، ضروری است میان تخلف واقعی در عدم بازگشت ارز و مشکلات ناشی از انتقال، تسویه و ثبت ارز در شرایط تحریمی تفکیک قائل شد. هر تعهد رفع نشده ای لزوماً به معنای بازنگشتن ارز به چرخه اقتصادی کشور نیست؛ چراکه بخشی از منابع ارزی ممکن است از مسیرهایی همچون صرافی ها، واسطه ها، تهاتر یا تأمین نیازهای وارداتی در چرخه تجارت کشور به کار گرفته شده باشد، اما فرآیند اداری و ثبت رفع تعهد آن به دلایل مختلف تکمیل نشده باشد. از سوی دیگر، منابع ارزی کشور تنها در بخش خصوصی متمرکز نیست و مجموعه های مختلف و بنگاه های بزرگ اقتصادی دیگری نیز سهم قابل توجهی در ایجاد، نگهداری و انتقال این منابع دارند. در شرایط تحریمی، جابه جایی ارز برای تمامی این بخش ها ناگزیر از مسیرهای پیچیده، پرهزینه و گاه چندلایه انجام می شود. از این رو، تمرکز صرف بر تعهدات رفع نشده بخش خصوصی نمی تواند به تنهایی تصویر جامعی از مسائل و چالش های ارزی کشور ارائه دهد.

رویکرد دقیق تر آن است که میان صادرکننده متخلف و صادرکننده ای که ارز حاصل از صادرات او به کشور بازگشته یا در چرخه تجارت و تأمین نیازهای کشور مصرف شده، تفکیک

روشنی صورت گیرد. در عین حال، ضروری است تمامی جریان های عمده ارزی و فرآیندهای انتقال و تسویه آنها، فارغ از نوع و ساختار بنگاه، بر مبنای معیارهای یکسان مورد ارزیابی قرار گیرند تا ضمن افزایش شفافیت، هزینه ها و موانع واقعی بازگشت ارز نیز به درستی شناسایی شود.

کاهش شفافیت اقتصادی، آسیب به بخش خصوصی واقعی

هرچه فاصله ی میان دارنده ی رسمی کارت و فعال اقتصادی واقعی بیشتر شود، امکان شکل گیری فعالیت های غیرشفاف افزایش پیدا می کند. البته هر استفاده ی نادرست از کارت به معنای وقوع جرم نیست، اما نبود کنترل کافی می تواند زمینه ی بروز تخلف را افزایش دهد. در نهایت، هزینه ی اصلی این اتفاق را بخش خصوصی شفاف و قانونمند پرداخت می کند. افزایش پرونده های کارت های اجاره ای باعث افزایش محدودیت ها و سخت تر شدن فرآیندها برای همه ی فعالان اقتصادی می شود؛ حتی برای کسانی که سال ها به شکل قانونی و شفاف فعالیت کرده اند.

اتاق تبریز؛ جایی که پیش از بحران، ضرورت کنترل احساس شد

در شرایطی که در بسیاری از محافل اقتصادی، تسهیل صدور کارت و افزایش تعداد فعالان تجاری مورد توجه بود، اتاق بازرگانی تبریز نگاه دیگری را دنبال کرد. این اتاق به جای تمرکز صرف بر تعداد کارت های صادرشده، یک سؤال اساسی را مطرح کرد: آیا هر متقاضی کارت بازرگانی، واقعاً اهلیت ورود به عرصه ی تجارت خارجی را دارد؟ پاسخ به این پرسش، زمینه ی شکل گیری «کمیته ی احراز اهلیت تجاری متقاضیان کارت بازرگانی» در اتاق تبریز شد.

آغاز فعالیت کمیسیون اهلیت سنجی بر اساس یک مصوبه ی استانی

در یکصد و چهارمین جلسه ی شورای گفت و گوی دولت و بخش خصوصی استان آذربایجان شرقی در تاریخ ۱۰ آبان ۱۴۰۳، مقرر شد پرونده ی متقاضیانی که با وجود تکمیل مدارک قانونی، اهلیت تجاری آنان در بررسی های اولیه احراز نمی شود، در کمیسیونی تخصصی مورد بررسی مجدد قرار گیرد. بر اساس این مصوبه، کمیسیون مذکور با حضور نمایندگان اتاق بازرگانی تبریز، معاونت دادگستری استان آذربایجان شرقی، اداره کل اطلاعات استان، اداره کل صنعت، معدن و تجارت استان و اداره کل امور مالیاتی استان تشکیل شد. جلسات رسمی این کمیسیون از تاریخ ۴ دی ۱۴۰۳ آغاز و به صورت مستمر ادامه یافت.

بررسی صدها پرونده؛ خروجی یک فیلتر پیشگیرانه

عملکرد کمیسیون اهلیت سنجی اتاق تبریز نشان می دهد که این سازوکار صرفاً یک اقدام تشریفاتی نبوده است. از زمان آغاز فعالیت تا پایان تیر ماه ۱۴۰۵: ۶۱۵& bull; پرونده مورد بررسی قرار گرفته است. ۱۲۷& bull; متقاضی برای انجام مصاحبه ی تخصصی دعوت شده اند. ۹۸& bull; پرونده تأیید شده است. ۵۱۷& bull; پرونده به دلیل عدم احراز شاخص های لازم تأیید نشده است. مهم ترین دلایل عدم تأیید برخی پرونده ها شامل فقدان سابقه ی مالیاتی تجاری، نداشتن مجوز فعالیت، عدم احراز توان مالی، گردش حساب نامتناسب، نبود سابقه ی بیمه ای کارکنان، مدارک غیرمرتبط و ضعف شناخت نسبت به الزامات تجارت بوده است. این آمار نشان می دهد بخشی از متقاضیانی که از نظر شکلی شرایط دریافت کارت را داشتند، در بررسی ماهوی و تخصصی، فاقد حداقل های لازم برای فعالیت تجاری تشخیص داده شدند. نامه به سازمان توسعه تجارت و رئیس سازمان بازرسی؛ درخواست تبدیل تجربه ی تبریز به الگوی ملی اتاق بازرگانی تبریز پس از اجرای این تجربه، طی نامه ای به آقای ذبیح الله خدائیان، رئیس سازمان بازرسی کل کشور، ضمن تشریح اهداف و عملکرد کمیسیون، خواستار توجه و حمایت از این الگو شد. در این نامه تأکید شده بود که احراز اهلیت تجاری می تواند به عنوان یک مرحله ی پیش از ورود به فرآیند صدور کارت بازرگانی در سطح ملی مستقر شود؛ اقدامی که می تواند ضمن افزایش شفافیت، ریسک های مالیاتی و ارزی را کاهش داده و از صدور کارت برای افراد فاقد صلاحیت جلوگیری کند.

یک پرونده ی شکایت؛ آزمونی برای اعتبار کمیسیون

یکی از اتفاقات قابل توجه در مسیر فعالیت این کمیسیون، شکایت یکی از متقاضیانی بود که درخواست دریافت کارت بازرگانی وی مورد تأیید قرار نگرفته بود. پس از طرح شکایت، موضوع در مسیر قضایی بررسی شد. در متن قرار صادرشده از سوی بازپرس، به طور مشخص اشاره شده بود که موضوع، تصمیم کمیسیون اهلیت سنجی اتاق بازرگانی بوده و این تصمیم، فی نفسه دلیلی بر تحقق جرایم ادعایی محسوب نمی شود. در نهایت، قرار منع تعقیب صادر شد. این تصمیم قضایی از یک منظر مهم بود؛ چراکه نشان داد فرآیند بررسی اهلیت، یک تصمیم کارشناسی در چارچوب وظایف اتاق و اعضای کمیسیون بوده و صرف عدم تأیید یک درخواست، به معنای تخلف یا اقدام غیرقانونی نیست.

حرکت از صدورمحوری به صلاحیت محوری

تجربه ی اتاق تبریز نشان می دهد که در نظام صدور مجوزهای اقتصادی، افزایش تعداد مجوزها به تنهایی نمی تواند معیار موفقیت باشد. اعتبار یک کارت بازرگانی، مهم تر از تعداد کارت های صادرشده است. اهلیت سنجی به معنای بستن مسیر ورود فعالان جدید به تجارت نیست؛ بلکه تلاشی است برای اطمینان از اینکه پشت هر کارت، یک فعال اقتصادی واقعی، پاسخگو و توانمند

قرار دارد.

در شرایطی که مسئله ی کارت های اجاره ای به یکی از دغدغه های مهم دستگاه قضایی و نظارتی کشور تبدیل شده است، تجربه ی اتاق تبریز نشان می دهد پیشگیری، همیشه کم هزینه تر از برخورد پس از وقوع تخلف است.